

Uit de praktijk

De examens voor vrijwillig molenaar

■ Ad de Jongh

Drs. A.J.C.M. de Jongh is eindredacteur EXAMENS. E-mail: addejongh@home.nl

Er zijn nog veel monumentale wind- en watermolens in Nederland. Het beroep van molenaar is bijna uitgestorven. Toch is het belangrijk vanuit cultureel erfgoed gezien dat deze molens nog 'draaien'. Daarvoor zijn er veel vrijwillige molenaars in Nederland. Alvo-rens als vrijwillig molenaar te kunnen draaien moet je opgeleid worden en moet je examen doen. Het opleiden wordt gedaan onder ver-antwoordelijkheid van het Gilde van Vrijwil-lige Molenaars (GVM). De examens vinden plaats onder verantwoordelijkheid van de vereniging De Hollandsche Molen (DHM).

De Opleiding

De opleiding vindt plaats door het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Een vrijwillige molenaar in opleiding heeft een instructeur en wordt op een (opleidings)molen opgeleid. De oplei-ding duurt minimaal één jaar. De molenaar in opleiding moet namelijk alle jaargetijden op

zijn molen tijdens de opleiding meegemaakt hebben. Veel molenaars in opleiding hebben meer tijd nodig dan één jaar. De opleiding is vooral praktisch van aard. Alle handelingen die een molenaar moet uitvoeren aan en op de molen moeten geoefend worden. De uit te voeren handelingen moeten routineus worden. Daarnaast heeft de molenaar ook kennis en inzicht nodig. De theorie staat in dienst van de opleiding. Om de theorie te leren geeft de instructeur tijdens de praktische opleiding de nodige aanwijzingen. Daarnaast vinden er nog een aantal instructieavonden plaats. Deze worden verzorgd door de provinciale afdelingen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. De opleiding wordt bijvoorbeeld door de afdeling Noord-Brabant afgesloten met een excursie naar het Openluchtmuseum in Arnhem waar de verschillende typen molens bezocht worden.

De exameneisen (en dus ook de opleidingsin-houd) zijn geformuleerd in een document van De Hollandsche Molen.

Deze eisen zijn onder gebracht in het document in vijf hoofdstukken: veiligheid (hoofdstuk 1),

het weer (hoofdstuk 2), bediening (hoofdstuk 3), bijzondere handelingen (hoofdstuk 4) en algemene molenkennis (hoofdstuk 5).

Aan het opstellen van deze eisen hebben onderstaande uitgangspunten ten grondslag gelegen:

- Een molenaar moet kunnen bepalen of er met een molen gedraaid kan worden.
- Indien dat het geval is zal hij moeten bepalen hoe dat het best kan gebeuren.
- Tijdens het draaien zal hij moeten zorgen dat de veiligheid gewaarborgd wordt en blijft.
- Na het draaien zal hij de molen zo moeten achterlaten dat deze het voor langere tijd zonder toezicht kan stellen.
- Naast al deze praktische handelingen zal de molenaar ook over zijn molen moeten kunnen communiceren met anderen zoals bezoekers, maar bijvoorbeeld ook met de eigenaar.

Een molenaar bepaalt of er met de molen gedraaid wordt en hoe dat het best gebeurt

Tabel 1. Voorbeelden van eisen

	De molenaar	De molenaar	Kernbegrippen
1.2.1	Zorgt dat de molen met afdoende middelen beschermd wordt tegen ongewenste bewegingen van kap of bovenhuis, gevlucht en gaande werk.	Kent de oorzaken en effecten van ongewenste bewegingen.	- kap of bovenhuis - gevlucht - gaande werk vastzetten en beveiligen
2.1.3	Kan bepalen of de weersomstandigheden geschikt zijn om de molen te laten draaien.	Kent en herkent potentieel gevaarlijke weersomstandigheden en weet wat dat betekent voor hem en de molen.	- windsterkte - buiten - onweer - ijzel
3.3.5	Kan zorgvuldig omgaan met molenzeilen.	Kent de kwetsbaarheid van molenzeilen en weet hoe slijtage voorkomen kan worden.	- omgaan met zeilen - slijtage voorkomen
4.2.5	Kan de vang versterken.	Kent verschillende oorzaken die een reden kunnen zijn om de vangbalk te versterken. Weet waarom de vang na het versterken getest en bijgesteld moet worden en weet hoe dat dient te gebeuren.	- veilige weersomstandigheden - vrijlopen - controle op goede werking
5.1.1		Kent de waarde van de molen als cultuurhistorisch erfgoed.	- zorg voor het monument - onvervangbaarheid - immaterieel erfgoed

Wanneer de instructeur van mening is dat de molenaar in opleiding in staat is om examen af te leggen wordt een toelatingsexamen afgelegd. Dit examen wordt gezien als een oefening voor het examen en is tevens een 'zeef' om alleen geschikte kandidaten toe te laten. Wanneer het toelatingsexamen positief is verlopen wordt de kandidaat opgegeven voor het examen.

Het examen

Het totale examen duurt ongeveer anderhalf uur en bestaat uit drie delen:

- deel 1: Buiten de molen (duurt ongeveer 45 minuten)
- deel 2: In de molen (duurt ongeveer 30 minuten)
- deel 3: Het algemene deel (duurt ongeveer 15 minuten).

Het examen wordt afgenomen op een andere molen dan waar de kandidaat zijn opleiding heeft gevolgd. De kandidaat krijgt een zestal weken voorafgaand aan het examen de kans om de onbekende molen enigszins te leren kennen. Het examen wordt afgenomen door drie examinatoren. Elke examiner neemt een deel voor zijn rekening. Wanneer een examiner het deel van het examen afneemt observeren de andere twee examinatoren. Daarnaast is er nog een notulist aanwezig die als taak heeft een (uitvoerig) verslag van het examen te maken. Buiten de kandidaat zijn er dus vier andere personen aanwezig tijdens het examen. Volgens de voorzitter van de examencommissie wordt dat door de kandidaten niet als belastend ervaren. Op verzoek van de kandidaat kan ook zijn instructeur aanwezig zijn tijdens het examen. In uitzonderlijke gevallen en met toestemming van de kandidaat kan er een gast tijdens het examen zijn (de auteur van dit artikel is als gast aanwezig geweest bij een examen).

In het examen zijn praktijk en theorie met elkaar geïntegreerd, waarbij de nadruk ligt op de handelingen die een molenaar uitvoert en het inzicht dat de molenaar moet hebben wanneer hij zijn handelingen uitvoert. Je zou het examen voor vrijwillig molenaar als het afleggen van een

proeve van bekwaamheid kunnen zien. Tijdens het examen is de kandidaat in functie als de verantwoordelijke molenaar.

Deel één van het examen

Het eerste deel van het examen vindt buiten de molen plaats. Dit deel begint met een aantal vragen over de actuele weersituatie. Aan de hand hiervan kan de kandidaat bepalen of de molen kan draaien. Na deze vragen (en wanneer de weersgesteldheid het toelaat) gaat de kandidaat de voorbereidingen treffen om de molen te laten draaien.

In dit deel worden ook vragen gesteld over het praktisch handelen en de theoretische achtergronden daarvan. Wanneer de weersomstandigheden het niet toe laten om de molen te laten draaien (en dat door de kandidaat is geconstateerd) gaat het examen toch gewoon door, maar is dan meer theoretisch van aard. Dan zal de kandidaat vertellen welke handelingen hij/zij gaat uitvoeren en waarom hij die handelingen zal uitvoeren.

Deel twee van het examen

In het tweede deel van het examen (dat afgenomen wordt door een andere examiner dan degene die het eerste deel afnam) wordt een ronde door de molen gemaakt. De kandidaat gaat naar boven in de molen, naar de kap. Daar wordt gevraagd bepaalde handelingen uit te voeren. Tevens zal gevraagd worden naar de theoretische achtergronden. Het gaat daarbij om de examenmolen, maar het is mogelijk dat er ook een uitstapje gemaakt wordt naar andere typen molens (immers ook daar moet de kandidaat op kunnen draaien). De vragen zullen vooral gaan over de verschillende onderdelen van de molen, de smeer- en onderhoudspunten, mogelijke storingen en het verhelpen daarvan.

Vanuit de kap wordt afgedaald naar beneden. Tijdens die afdaling wordt het examen vervolgd. Over het algemeen bestaat dit tweede deel vooral uit theorie en minder uit praktische handelingen.

Deel drie van het examen

Het derde deel van het examen vindt plaats aan tafel (in het onderkomen van de molenaar). De vragen die daar aan de orde komen (waarbij de derde examinerator optreedt) gaan over het weer, de algemene molenkennis en andere molentypes en -functies.

Ook speelt het gastheerschap in dit deel een rol.

Het beoordelen van het examen

Het examen wordt beoordeeld door de drie examineratoren. Daarbij worden de eisen die door De Hollandsche Molen zijn opgesteld gehanteerd. Elke examinerator geeft een oordeel. Wanneer de drie examineratoren alle hetzelfde oordeel hebben is het duidelijk: bij een positief oordeel is de kandidaat geslaagd, bij een negatief oordeel afgewezen. Mocht één van de examineratoren een afwijkend oordeel hebben van de anderen dan gaan de examineratoren in gesprek. Daarbij is het verslag dat door de notulist gemaakt is ondersteunend. Uiteindelijk leidt dat gesprek tot een eindoordeel.

De kandidaat is bij het vormen van het oordeel niet aanwezig.

Nadat de examineratoren de kandidaat hebben beoordeeld, krijgt de kandidaat direct de uitslag. Het aantal kandidaten dat slaagt voor het examen is de laatste jaren rond de 90%.

In het voorjaar van 2018 werden 47 kandidaten aangemeld.

1 kandidaat trok zich terug.

44 kandidaten slaagden voor het examen.

2 kandidaten werden afgewezen.

Na het examen

Wanneer de kandidaat is geslaagd ontvangt hij van de examencommissie een voorlopig getuigschrift. Daarmee kan de kandidaat zelfstandig de molen draaien.

Het getuigschrift Vrijwillig Molenaar wordt uitgereikt tijdens de jaarlijkse algemene ledenvergadering van De Hollandsche Molen. Is de kandidaat afgewezen dan worden de

redenen daarvan aan de kandidaat meegegeeld. Dat gebeurt direct na het examen door de examineratoren en enige tijd later ontvangt de afgewezen kandidaat een verslag van zijn examen. De afgewezen kandidaat heeft recht op een herexamen. Maximaal mogen drie herexamens afgelegd worden.

De examencommissie

De examencommissie bestaat uit een voorzitter en een secretaris, alsmede alle examineratoren en twee notulisten. Ook aspirant examineratoren en aspirant notulisten maken deel uit van de examencommissie.

De leden van de examencommissie moeten in het bezit zijn van het getuigschrift 'Vrijwillig Molenaar' en actief zijn als vrijwillig molenaar. Tevens dienen zij een aantal jaren ervaring te hebben als molenaar. De leden moeten lid zijn van de vereniging 'De Hollandsche Molen'.

De leden van de examencommissie nemen in principe niet deel aan de toelatingsexamens van het Gilde van Vrijwillig molenaars, zodat zij onafhankelijk zijn ten opzichte van de kandidaat. (bij kleine afdelingen treedt wel eens een examinerator van DHM op wegens 'personeels tekort'). Deze neemt dan zeker geen deel aan het examen van de betreffende kandidaat.

De leden van de examencommissie worden benoemd door DHM voor de duur van vijf jaar. Zij kunnen twee maal herbenoemd worden. Kortom, een lid van de examencommissie kan maximaal 15 jaar als examencommissielid fungeren.

De examencommissie vergadert twee keer per jaar, voorafgaande aan de examenperiodes. Er zijn twee examenperiodes: de eerste in de maanden april/mei en de tweede in september/oktober. De examencommissie heeft vooral een organisatorische taak: indelen van kandidaten, nagaan of de examenmolen geschikt is om examens af te leggen en af te nemen.

Daarnaast houdt de examencommissie zich bezig met de kwaliteitsbewaking van de exa-

mens, specifiek met de competenties van de examinatoren. Examinatoren worden regelmatig geobserveerd tijdens de examens. Doel daarvan is de competentie van de examiner te vergroten. Daarvoor is een observatielijst (met 31 punten) ontwikkeld waarin persoonlijke competenties zijn opgenomen.

Voorbeelden van observatiepunten:

- Het stellen van een vraag naar een proces, een geheel (1)
- Lichaamshouding: ontspannen stand bij praktijkgedeelte (6)
- Voorkom het vragend voornaamwoord 'waarom': dat doet een beroep op het geweten van de kandidaat/is een woord dat wordt gebruikt bij verhoor (11)
- Laat de kandidaat weten als je over een ander onderwerp begint, dan kan het vorige door beiden worden afgesloten (16)
- Ga bij goede kandidaten een gesprek aan ipv steeds een vraag te stellen, dan kun je gemakkelijk de diepte in (21)
- Als je een antwoord van een kandidaat interpreteert (bv.: je bedoelt waarschijnlijk.....) doe dat dan vragend (bedoel je) (26)
- Stel geen vragen waarbij de kandidaat alleen maar een paar woordjes op jouw vraag hoeft aan te vullen, je geeft dan het halve antwoord zelf al (31)

Examinatoren worden minstens één keer per vijf jaar geobserveerd.

De geobserveerde examiner krijgt aan de hand van de observatielijst een inzage in zijn sterke competenties en de competenties waarin hij minder sterk is. Deze vormen dan met name de basis voor het ontwikkelen van die competenties of anders geformuleerd voor het optimaliseren van het gedrag van de examiner tijdens de examens.

Eind mei rijd ik naar het Zeeuwse Gapinge waar ik een examen voor vrijwillig molenaar mag bijwonen. Het is zonnig en er waait een zwakke tot matige wind uit het westen. Een half uur voor aanvang van het examen ben ik aanwezig. De examinatoren zijn er al. De notuliste komt enige ogenblikken later. Een kwartier voor aanvang komt de kandidaat.

We drinken gezamenlijk koffie op het terras van de molenaar. Er heerst een ontspannen sfeer. De kandidaat maakt een rustige indruk. Enige minuten voor half elf (het tijdstip waarop het examen van start gaat, worden we door de notuliste die tevens de tijd moet bewaken naar de molen gedirigeerd. Het is een stellingmolen.

Het eerste deel van het examen vindt buiten de molen plaats. We staan op stelling. De notuliste schetst de gang van zaken. Het examen start. De examiner stelt de kandidaat op zijn gemak door te vragen hoe hij in de molenwereld terecht is gekomen. De kandidaat vertelt het één en ander. Dan start de examiner met vragen over het weer, met name over de wind. Volgens de kandidaat is er een 'windsprong' te verwachten waar we vandaag rekening mee moeten houden. De kandidaat krijgt de opdracht om de voorbereidingen te treffen om de molen te laten draaien. Wanneer die voorbereidingen getroffen zijn, worden er vragen gesteld over de zeilvoering en krijgt de kandidaat de opdracht om twee zeilen te voeren. Hij zet de zeilen op. Wanneer de kandidaat deze opdracht heeft uitgevoerd, krijgt hij nog wat vragen, over de veiligheid en over het wicksysteem. Het eerste deel van het examen heeft ongeveer drie kwartier geduurd.

Het tweede deel start met examiner twee. We gaan naar de nok van de molen. Daar worden de nodige vragen gesteld over de werking van deze molen. Vaak worden 'Wat....als' vragen gesteld. De kandidaat

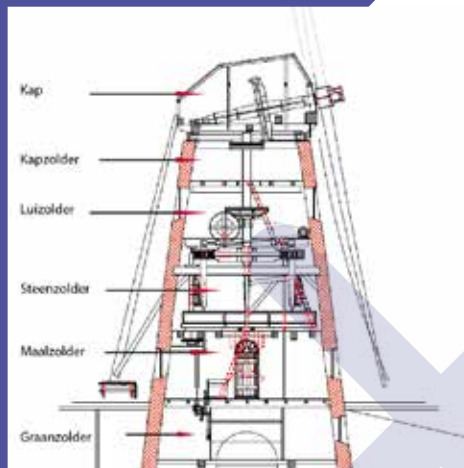
kan bij de beantwoording van de vragen zijn antwoorden illustreren aan het mechanisme van de molen. Hij krijgt ook vragen die gerelateerd zijn aan zijn 'opleidingsmolen'. Zo dalen we af naar beneden. Op de verschillende vloeren gaat het examen door. Het tweede deel van het examen duurt ongeveer een half uur.

Dan volgt het laatste deel. Examinator drie neemt het over. Dit laatste deel is een theoretisch deel. Het wordt afgenomen in een deel van de molen waar we aan tafel kunnen zitten. In dit deel worden vooral vragen over het weer in relatie tot het veilig kunnen draaien van de molen gesteld. Ook komen er vragen aan de orde over andere typen molens dan de opleidingsmolen van de kandidaat en deze molen waar het examen wordt gehouden. Het derde deel van het examen duurt ongeveer een kwartier.

Dan volgt de beoordeling van het examen. De drie examinatoren beoordelen buiten aanwezigheid van de kandidaat het examen. Zij geven allen een eerste indruk en gaan dan met elkaar in gesprek. De notuliste ondersteunt het gesprek waar nodig met citaten uit haar verslag. Na een intensief gesprek komen de examinatoren tot de conclusie, dat deze kandidaat geslaagd is.

De kandidaat wordt binnengeroepen en krijgt direct de uitslag. Tevens krijgt hij een speld en een verklaring dat hij nu zelfstandig een molen kan draaien. Het getuigschrift wordt later uitgereikt tijdens de algemene ledenvergadering van De Hollandsche Molen.

Hierna vindt een nagesprek plaats waarin de kandidaat kan aangeven hoe hij het examen vond en waarin de examinatoren de nodige feedback geven. In dat gesprek worden ook tips aan de kandidaat meegegeven.

Het examen bestaat uit drie delen: buiten de molen, in de molen en een algemeen deel

Tot slot

De examens Vrijwillig Molenaar waarborgen dat de verantwoordelijke molenaars op een verantwoorde manier kunnen omgaan met een waardevol cultureel erfgoed. Niet alleen het kunnen laten draaien van de molen is een competentie van de molenaar, maar ook het gastheerschap is van belang. De molen als cultureel erfgoed onder de aandacht brengen van bezoekers (denk aan de Nationale Molendagen), maar ook als gesprekspartner kunnen optreden bij de eigenaar en zo nodig bij overheidsinstanties (met als doel het in standhouden van de betreffende molen). ■

De auteur dankt de voorzitter van de examencommissie van de vereniging De Hollandsche Molen, de heer H. van Erve voor zijn bereidwilligheid om de auteur de nodige informatie voor de inhoud van het artikel te verstrekken. Tevens dankt hij de examencommissie en de kandidaat-molenaar voor het bijwonen van een examen.